

Nada Denona Bogović*
Barbara Peteh**

UDK 001.895:339.137>:338.45(497.5)
Prethodno priopćenje
Preliminary paper

INOVACIJSKA POLITIKA U FUNKCIJI POVEĆANJA KONKURENTNOSTI PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE REPUBLIKE HRVATSKE

INNOVATION POLICY IN THE FUNCTION OF AN INCREASE OF COMPETITIVENESS OF CROATIAN MANUFACTURING INDUSTRY

ABSTRACT

Fast and efficacious restructuring of the industrial sector, i.e. development of modern productions and export expansions, is a prerequisite for successful adjustment of Croatian economy to the EU market. The subject of analysis of this paper are basic tendencies and competitiveness of the manufacturing industry in Croatia, and the basic causes of the long-term (negative) trends are identified as well. Lack of innovation and of innovative ability of industrial enterprises is pointed out as one of the factors of qualitative changes of the manufacturing industry. This is why implementation of innovation policy is suggested, which the EU countries have recognized as the new horizontal policy, integrating the elements of scientific, technological and industrial policy. It is concluded that a developmental approach based on the principles of innovation policy would increase supply and demand for innovations and enable their faster expansion, which would consequently result in the increase of competitive abilities of the manufacturing industry and of the entire Croatian economy.

Key words: manufacturing industry, innovation, innovation policy, EU

1. UVOD

U Republici se Hrvatskoj u razdoblju prije otpočinjanja tranzicijskih procese, a zbog pogrešno vođene razvojne i investicijske politike, zakasnilo s restrukturiranjem industrije, kao i prelaskom s ekstenzivnog na intenzivni način razvoja. Početkom tranzicije hrvatska je industrija bilježila negativne stope rasta, a u industrijskoj strukturi prevladavale su grane klasične tehnologije, dok je zastupljenost tehnološki intenzivnih proizvodnji bila na izrazito niskoj razini.

Nakon 1990. godine dolazi do recesijskih kretanja u industriji Hrvatske, drastično se smanjuje proizvodnja i zaposlenost, udio izvoznih prerađivačkih grana u industrijskoj strukturi opada što rezultira generalnim smanjenjem konkurentne sposobnosti hrvatske industrije na domaćem i međunarodnom tržištu.

Povećanje konkurentnosti prerađivačke industrije pretpostavka je dinamičnijeg gospodarskog rasta hrvatskog gospodarstva. Međutim, to neće biti moguće ostvariti bez značajnijeg povezivanja znanosti i gospodarstva, odnosno bez kreiranja i provođenja osmišljene inovacijske politike koja je prepoznata kao glavni strateški instrument u podizanju konkurentnosti industrije i gospodarstva u Europskoj uniji.

* Izvanredni profesor na Ekonomskom fakultetu u Rijeci, nada@efri.hr; Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenog projekta „Ljudski potencijali i ekonomski razvoj Hrvatske”, broj 081-0811403-1409, koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

** Diplomirani ekonomist, Odjel direktne prodaje i marketinga, Rivijera Poreč, d.d. barbypeteh@yahoo.ie

Članak primljen u uredništvo: 22.06.2007.

2. NEKA OBILJEŽJA PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Osnovna karakteristika prerađivačke industrije Hrvatske u razdoblju nakon ekonomske tranzicije je njeno značajno smanjenje u ukupnom nacionalnom outputu, zaposlenosti i investicijama.

Tablica 1.

Relativni pokazatelji kretanja prerađivačke industrije 1989. - 2003. godine (%)

Pokazatelji	1989.	1995.	2003.	Godišnja stopa promjene 1989. – 2003.
Udio prerađivačke industrije u BDP-u	38,6	17,9	16,5	-6,0
Udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji	36,2	25,6	21,9	-3,5
Udio prerađivačke industrije u ukupnim investicijama	29,5	18,4	16,0	-4,6
Pokrivenost uvoza izvozom u prerađivačkoj industriji	77,7	61,9	44,1	-4,0

Izvor: Izračun autora, a na bazi SLJH, razna godišta

U uvjetima visoke razvijenosti relativno opadanje vrijednosti prerađivačke industrije u BDP-u predstavlja zakonito kretanje i ukazuje na pozitivne strukturne promjene u gospodarstvu. Međutim, u slučaju Hrvatske ova je deindustrijalizacija uzrokovana promjenama gospodarskog sustava, kao i promjenama koje su nastale uslijed novog ekonomskog okružja i novih izvoznih tržišta. Nikako se ne smije zaboraviti da je ratna agresija, osim neprocjenjivih gubitaka u ljudstvu, uzrokovala i značajne gubitke proizvodnih kapaciteta u industriji¹. Industrijska proizvodnja 2003. godine iznosila je 74% vrijednosti ostvarene industrijske proizvodnje u 1989. godini.²

Uz pad fizičkog obujma proizvodnje, došlo je i do stagnacije robnog izvoza te povećanja deficita trgovinske bilance. U Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama ex socijalističkog sustava, konkurentnost domaće industrije postizala se brojnim zaštitnim mjerama ekonomske politike, a izvoz se stimulirao raznim državnim intervencijama. Prijelaz na tržišno poslovanje u uvjetima liberalizacije i izlaganja domaće proizvodnje kriterijima svjetske uspješnosti doveo je do stagnacije izvoza prerađivačke industrije uz istovremeni rapidni porast uvoza roba. Iako posljednjih godina izvoz značajnije raste, u razdoblju od 1989. do 2003. godine, koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom smanjen je za 33,6 postotna poena, odnosno s 77,7% u 1989. godini na 44,1% u 2003. godini.

Udio zaposlenih u prerađivačkoj industriji u ukupnoj zaposlenosti Hrvatske smanjen je 2003. godine u odnosu na 1989. godinu za 14,3 postotna poena, a broj zaposlenih u prerađivačkoj industriji 2003. u odnosu na 1989. godinu smanjen za 240 000 ili 54%. Ovakvo kretanje upućuje na procese restrukturiranja unutar prerađivačke industrije jer smanjenje viška zaposlenih predstavlja oblik racionalizacije poslovanja i strukturnog prilagođavanja u

¹ Samo se materijalna šteta procjenjuje oko 37,1 milijardu američkih dolara, dok je gubitak ljudskih resursa i ostale nematerijalne štete nemoguće procijeniti: Vlada RH, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Ratna šteta Republike Hrvatske, Završno izvješće, Zagreb, rujan 1999.

² Svi dobiveni pokazatelji u radu izračuni su autora, a na osnovi korištenih službenih statističkih izvora.

zemljama bivšeg socijalističkog sustava. Međutim, veliki gubitak radnih mjesta u prerađivačkoj industriji jednim je dijelom moguće objasniti lošim modelom privatizacije, velikim brojem stečajeva, kao i neefikasnošću novih upravljačkih struktura.

Smanjenje zaposlenih rezultiralo je značajnim povećanjem proizvodnosti rada: 2003. u odnosu na 1989. godinu proizvodnost rada porasla je preko 70%, ali kao posljedica bržeg pada zaposlenosti od pada industrijske proizvodnje u promatranom razdoblju. Da bi povećanje proizvodnosti rada imalo kvalitativno obilježje, prvenstveno treba biti determinirano porastom investicijskih aktivnosti, ulaganjima u nove tehnološki propulzivne proizvodnje, organizacijskim i upravljačkim unapređenjima, te usavršavanjem i poboljšanjem postojećih proizvoda, procesa i usluga, dakle inovacijama.³

Pokretanje gospodarskog rasta i razvoja, porast inovacija i konkurentnosti, zahtjeva adekvatnu razinu investicijskih ulaganja. Pri tom je od posebne važnosti investicijska aktivnost u prerađivačkoj industriji zbog njenih mnogostrukih učinaka na ostale gospodarske aktivnosti, a posebice na izvoz. U Hrvatskoj je u promatranom razdoblju udio bruto investicija u fiksni kapital prerađivačke industrije u odnosu na ukupne investicije u gospodarstvo smanjen za 13,5 postotnih poena. Na je ovakvo kretanje velikim djelom utjecalo razdoblje dezinvestiranja, koji je započelo osamdesetih godina i trajalo je gotovo cijelu dekadu devedesetih godina, a najteže je pogodio upravo industrijski sektor. Iako posljednjih godina dolazi do porasta investiranja u prerađivačku industriju (2003. u odnosu na 1999. godinu ostvarene investicije u prerađivačku industriju porasle su za 71%) ta se razina i dalje ocjenjuje pre niskom za pokretanje značajnijih strukturnih promjena i povećanje konkurentskih sposobnosti hrvatske industrije.

2.1. Konkurentnost prerađivačke industrije Republike Hrvatske

Konkurentnost se definira kao sposobnost gospodarstva da osigura kontinuirani rast proizvodnje, zaposlenosti i životnog standarda stanovništva. Za Hrvatsku je ta konkurentnost bez značajnijeg povećanja izvoza teško ostvariva, a porast izvoznih mogućnosti prvenstveno je determiniran oživljavanjem prerađivačke industrije jer ona u robnom izvozu sudjeluje s preko 95%.

Polazeći od Porterovog modela, (Porter, 1990)⁴ na stupanj konkurentnosti prerađivačke industrije utjecat će mnogobrojni činitelji iz makro i mikro sfere djelovanja proizvodnih poduzeća. Sposobnost tvrtki prerađivačke industrije da postignu i održe konkurentnost na domaćem i međunarodnom tržištu ovisit će s jedne strane od kvalitete njihovih strategija, posebno u području inovativnosti, a s druge strane o kvaliteti raspoloživih vanjskih činitelja i institucija. Dobro osmišljene i provedene mjere i aktivnosti na makro i mikro razini, kao i uspostava suradnje između vladinog i poslovnog sektora, dovodi do porasta konkurentnosti koja se očituje u povećanju proizvodnosti, smanjenju opće razine cijena i troškova proizvodnje, povećanju izvoza i rastu investicija. Zbog toga ćemo konkurentnost prerađivačke industrije Hrvatske nakon 1995. godine pokušati ocijeniti temeljem ova četiri pokazatelja .

³ Pod inovacijom se, u skladu s Porterovim modelom, ne smatra samo uvođenje nove tehnologije, već se ona odnosi i na inovacije u organizaciji, proizvodnom procesu, znanjima. Prema definiciji Eurostata, inovacija uključuje razvoj proizvoda i procesa, te dio organizacijskih aktivnosti kao što su marketing i obrazovanje, a koji su direktno povezani s implementacijom novih proizvoda, usluga i procesa.

⁴ Uzajamnost djelovanja činitelja konkurentnosti Porter objašnjava poznatim "modelom dijamanta" čije vrhove čini: vlada, faktorski uvjeti, strategija poduzeća, domaća potražnja, te srodne i prateće industrije.

2.1.1. Produktivnost prerađivačke industrije

Povećanje produktivnosti jedan je od izvora rasta i pokazatelja konkurentnosti gospodarstva. U 2003. godini Hrvatska je ostvarila 15.000 eura bruto dodane vrijednosti po zaposlenom, što je na razini 38% prosjeka EU-25⁵.

U razdoblju od 1995. - 2003. godini produktivnost rada u gospodarstvu Hrvatske mjerena odnosom bruto dodane vrijednosti i broja zaposlenih rasla je po prosječnoj godišnjoj stopi od 8,3%. Istovremeno, produktivnost rada u prerađivačkoj industriji rasla je po dinamici od 10,4% godišnje. Međutim, porast produktivnosti rada u prerađivačkoj industriji od 76% u razdoblju od promatranih 8 godina prvenstveno je posljedica smanjenja zaposlenih: zaposlenost u prerađivačkoj industriji smanjena je za 23%, dok je na razini ukupnog gospodarstva porasla za 11%. Doprinos prerađivačke industrije bruto dodanoj vrijednosti gospodarstva bio je u promatranom razdoblju ispod prosjeka. Dok je ukupna vrijednost bruto dodane vrijednosti od 1995. - 2003. godine povećana za 106%, u prerađivačkoj je industriji porasla za 70%, ili 34% manje u odnosu na ukupno gospodarstvo. Ovakvo kretanje industrijske proizvodnje indirektno ukazuje da procesi deindustrijalizacije u Hrvatskoj nisu zaustavljeni niti nakon 1995. godine.

Unatoč porastu produktivnosti u razdoblju nakon 1995. godine, Hrvatska i dalje bilježi značajno zaostajanje u odnosu na prosjek 25 zemalja Europske unije: u razdoblju od 1996. do 2004. godine, prema podacima Nacionalnog vijeća za konkurentnost (NVK, 2005), produktivnost rada u Hrvatskoj bila je na razini 50% produktivnosti rada 25 zemalja EU, s time da je ona u Hrvatskoj bila niža od prosječne produktivnosti u Češkoj, Sloveniji, Mađarskoj i Slovačkoj.

Dakle, u usporedbi sa zemljama konkurentima i članicama EU još uvijek nismo dosegli takvu razinu produktivnosti koja bi značajnije utjecala na povećanje konkurentnih sposobnosti, posebice izvoznih proizvodnji. To također potvrđuje da je porast produktivnosti u Hrvatskoj prvenstveno posljedica "pasivnog restrukturiranja", odnosno značajnog smanjenja broja zaposlenih, a ne ulaganja u nova tehnološka rješenja, izgradnju novih kapaciteta, kao i ulaganja u podizanje općih i specifičnih znanja i vještina zaposlenika.

2.1.2. Troškovi i cijene

Dosadašnje analize troškova poslovanja u prerađivačkoj industriji i ukupnom gospodarstvu ukazuju na visoke ukupne troškove rada u Hrvatskoj, kao i problem visokih jediničnih troškova rada. Ukupna razina cijena viša je u odnosu na zemlje konkurentne – europske zemlje ex socijalizma (osim Slovenije). Cijene osnovnih proizvodnih inputa u prosjeku veće su nego u zemljama konkurentima, a jedinični trošak rada, mjereno odnosom plaća i produktivnosti rada, nepovoljniji je nego u europskim tranzicijskim zemljama⁶ (6).

Pitanje troškovne konkurentnosti posebno je važno za prerađivačku industriju s obzirom na njen visoki udio u robnom izvozu. Iako se posljednjih godina bilježi smanjenje jediničnog troška rada u prerađivačkoj industriji, ono je posredno posljedica značajnog povećanja produktivnosti temeljenoj na velikom gubitku radnih mjesta. Unatoč tome, troškovi

⁵ Prema podacima Nacionalnog vijeća za konkurentnost 2005. godine

⁶ Prema: Nacionalno vijeće za konkurentnost: Troškovna i cjenovna konkurentnost, radni materijal, Zagreb, prosinac 2003.

rada u prerađivačkoj industriji veći su za 15% nego u Češkoj, za cca 30% nego u Mađarskoj, te 50% nego li u Slovačkoj (Rutkowski, 2003) .

Dugoročno, povećanje proizvodnosti kao elementa konkurentnosti prerađivačke industrije moguće je ostvariti prvenstveno kvalitativnim promjenama tehnologije i tehnoloških unapređenja, odnosno podizanjem inovacijske sposobnosti industrijskih poduzeća.⁷

2.1.3. Izvoz prerađivačke industrije

Za zemlje malog unutarnjeg tržišta, kao što je Hrvatska, porast izvoza jedan je od indikatora i pretpostavki konkurentnosti. Prema podacima o kretanju vrijednosti izvoza prerađivačke industrije, mogli bismo govoriti o povoljnim trendovima posljednjih nekoliko godina (izvoz prerađivačke industrije u dolarima povećan je za 42% 2003. godine u odnosu na 1994. godinu).

Međutim, unatoč povećanju izvoza prerađivačke industrije, konkurentnost gospodarstva, mjerena udjelom izvoza na tržište EU-a, smanjila se s 0,34% u 1994. godini na 0,27% u 2003. godini. U odnosu na neke od zemalja konkurenata, jedino je u Hrvatskoj došlo do smanjenja tog udjela. Primjerice, Poljska je povećala izvozni udio na tržište EU-a s 1,69% na 3,18%; Češka s 1,82% na 3,01%; Mađarska s 0,91% na 2,63%; Rumunjska s 0,47% na 1,13%; Bugarska s 0,25% na 0,37% u istom promatranom razdoblju .

Pad udjela hrvatskog izvoza, jednim dijelom moguće je objasniti strukturom proizvoda koje Hrvatska plasira na tržište Europske unije. Tako su na prošireno tržište EU-a (EU 25) u 2003. godini samo 26% izvoza činili znanjem i tehnologijom intenzivni proizvodi, poput vozila, strojeva, električnih strojeva i opreme, instrumenata i farmaceutskih proizvoda.⁸

Osim relativno niske zastupljenosti proizvoda koji se temelje na visokom udjelu znanja i primijenjene tehnologije, struktura izvoza prema Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti može se ocijeniti rigidnom. Nakon 1990. godine u izvoznoj strukturi prerađivačke industrije dominiraju uvijek iste proizvodnje, s time da se njihov udio u pojedinim godinama mijenja: proizvodnja brodova, kemikalija i kemijskih proizvoda, hrane i pića, odjeće i obuće te koksa i naftnih derivata.

Ipak, nakon 2000. godine uočava se porast izvoza znanjem i tehnologijom intenzivnih proizvodnji poput strojogradnje i elektroindustrije. Njihov se udio u izvozu u razdoblju 2001. - 2004. godine povećao za cca 50%. Istovremeno smanjuje se izvozni udjel radno intenzivnih djelatnosti.

Iako ovi pokazatelji ohrabruju, za održivost pozitivnih trendova trebat će uložiti velike napore. Oni se odnose na daljnje povećanje proizvodnosti, kao i smanjenje troškova rada, ali i na znatno povećanje kvalitete i sofisticiranosti izvoznih proizvoda. To pak traži daljnja ulaganja u prerađivačku industriju.

2.1.4. Investicije u prerađivačkoj industriji

Četvrta važna komponenta konkurentnosti odnosi se na razinu i strukturu ostvarenih investicija. Ekonomska teorija, kao i praksa mnogih zemalja, ukazuju na snažnu vezu porasta ukupne ekonomske razvijenosti s visokim stopama investicijske aktivnosti i s visokim stupnjem investicijske efikasnosti.

⁷ Inovacijska sposobnost poduzeća znači sposobnost neprekidnog inoviranja i unapređenja postojećih proizvoda i proizvodnih procesa, a to uključuje i sposobnost prihvaćanja, apsorpcije i primjene rezultata istraživanja stvorenih u javnom znanstvenom sektoru.

⁸ Prema podacima Nacionalnog vijeća za konkurentnost 2005. godine.

U Hrvatskoj su bruto investicije u fiksni kapital u razdoblju od 1999.– 2003. godine činile cca 25% BDP-a, s time što je realni porast investicija iznosio 7%, dok je BDP u istom razdoblju rastao po stopi od 3,2% godišnje. Međutim, dinamika investiranja u prerađivačku industriju bila je 51% sporija od prosjeka gospodarstva, a ulaganja u prerađivačku industriju u razdoblju 2002. - 2004. godine činila su samo 3,1% BDP-a, što je nedostavno za značajniji rast izvoza i povećanje konkurentnosti.

3. INOVACIJSKA POLITIKA I KVALITATIVNE PROMJENE U PRERAĐIVAČKOJ INDUSTRIJI

Prethodna analiza upućuje na zaključak da je prerađivačka industrija u Hrvatskoj dugoročno suočena s ozbiljnim problemima čije se posljedice ogledaju u rigidnoj, tradicionalnoj industrijskoj strukturi, visokim troškovima proizvodnje, niskoj razini investicijskih aktivnosti, drugim riječima, nedovoljnoj razini konkurentnosti. Uzroka takvom stanju ima više, od pogrešno vođene razvojne i investicijske politike u razdoblju do 1990. godine do neadekvatne privatizacije kao i nedostatka odgovarajuće gospodarske i industrijske strategije u razdoblju nakon ekonomske tranzicije.

Povećanje konkurentnosti prerađivačke industrije zapravo je pitanje mogućnosti povećanja njene proizvodnosti. Već smo naglasili da je dosadašnji rast proizvodnosti u industriji prvenstveno posljedica smanjenja zaposlenosti, a ne rezultat povećanja efikasnosti korištenja proizvodnih činitelja. Zbog toga smo mišljenja da bi daljnja primjena "pasivnog restrukturiranja" u smislu smanjenja korištenja svih proizvodnih činitelja imala dalekosežne negativne posljedice za prerađivačku industriju, ali i ukupna gospodarska kretanja u Hrvatskoj.

Mogućnosti povećanja konkurentnosti treba tražiti na drugoj strani – poticanju industrijskih poduzeća za inovativnim rješenjima u domeni proizvodnje, ali i svih ostalih poslovnih funkcija. Uspješno uključivanje u poslovni sustav EU-a nameće potrebu stvaranja takvog poticajnog okružja u kojem će tehnološke promjene, primjena transferiranih znanja i tehnologija, odnosno inovacije postati ključni čimbenik konkurentnosti.

Povećanje konkurentnosti prerađivačke industrije i gospodarstva poticanjem novih tehnoloških rješenja i inovacija, zahtjeva primjenu novog, aktivnog pristupa u znanstvenoj, tehnološkoj i industrijskoj politici, odnosno u njihovoj međusobnoj povezanosti u aktivnu inovacijsku politiku.

3.1. Inovacijska politika u Europskoj uniji

Inovacije predstavljaju jedan od ključnih činitelja dugoročnog ekonomskog rasta i razvoja svih zemalja. Ekonomska teorija inovaciju smatra izvorom nacionalne konkurentnosti, a iskustva razvijenih ekonomija potvrđuju važnost inovacije kao ključne poluge daljnjeg razvoja i efikasnog korištenja proizvodnih resursa. U uvjetima globalne ekonomije i zemlje EU-a našle su se pred izazovima daljnjeg jačanja svog gospodarstva.

Analiza dostignute razine konkurentnosti EU-a u odnosu na glavne konkurente SAD i Japan, ukazala je na postojanje "europskog paradoksa" koji se ogleda u tome, što unatoč mnogobrojnih znanstvenih postignuća i jakih istraživačkih performansi, EU zaostaje u gospodarskom rastu u odnosu na svoje konkurente. Drugim riječima, postalo je jasno da značajna ulaganja u istraživanje i razvoj nisu linearno dovela do porasta novih tehnologija i njihove primjene u poduzećima i konačno do poticaja ekonomskog rasta, povećanja zaposlenosti i veće razine kvalitete života. O "europskom paradoksu" i "inovacijskom deficitu" kao njegovom glavnom uzroku govori se u poznatom *Green paper on innovation*, (Zeleni papir o inovaciji, 1995), dokumentu temeljem kojeg je Europska komisija 1996.

godine usvojila "Prvi akcijski plan za inovaciju u Europi". Plan polazi od šireg, tzv. sistemskog pogleda na inovaciju kao složene interakcije između pojedinca, organizacije i činitelja iz okruženja, te se na toj osnovi predlaže okvir za novu, inovacijsku politiku u Europi. Osnovno je obilježje ovog dokumenta potenciranje potrebe suradnje između znanosti i gospodarstva te tržišne komercijalizacije znanstvenih postignuća.

Nadalje, radi ostvarivanja ciljeva Lisabonske deklaracije 2000. godine, koji se odnose na transformaciju EU-a u najkonkurentnije i najdinamičnije gospodarstvo u svijetu do 2010. godine, inovacijska je politika izdvojena kao glavni strateški instrument za podizanje konkurentnosti industrije u EU, a time i značajnijeg ekonomskog rasta.

Na Samitu u Barceloni 2002. godine prošireni su zahtjevi u odnosu na prethodne dokumente i to u smislu povećanih izdataka za istraživanje i razvoj kako javnog, tako i privatnog sektora.

Priopćenjem Povjerenstva o inovacijskoj politici 2003. Europska je komisija, pozivajući se na šire poimanje koncepata inovacija, naglasila potrebu veće interakcije inovacijske politike s drugim politikama, posebice industrijskom, kako bi se povećala učinkovitost same inovacijske politike. U priopćenju Europske komisije "Industrijska politika u proširenoj Europi", navodi se da europska industrija treba postati inovativnija neprestanim uvođenjem, usavršavanjem i poboljšavanjem svojih proizvoda, procesa i usluga (Aralica, Bačić, 2005).

Na razini EU identificirani su i osnovni ciljevi inovacijske politike: stimuliranje istraživanja čiji su nositelji poduzeća; povećanje kapaciteta srednjih i malih poduzeća za apsorpciju tehnologije; efikasnije financiranje inovacija; intenziviranje suradnje između istraživačkih centara, fakulteta i poduzeća; promoviranje klastera i drugih oblika suradnje između poduzeća i organizacija uključenih u inovacijski proces; poticanje otvaranja tehnološki orijentiranih poduzeća. Osnovni instrumenti kojima se namjeravaju ostvariti ciljevi inovacijske politike EU, locirani su u područje poticanja inovacijske kulture, razvoja okružja poticajnog za inovacije i usmjeravanje istraživanja prema inovacijama.

3.2. Važnost inovacijske politike za prerađivačku industriju Hrvatske

Svjesna potrebe brzog i efikasnog prestrukturiranja svoje industrije i gospodarstva EU se opredijelila za provođenje osmišljene, sustavne inovacijske politike kao nove horizontalne politike koja treba integrirati znanstvenu, tehnološku i industrijsku politiku.

S obzirom na cilj ulaska u Europsku uniju, ovakav obrazac industrijskog i gospodarskog razvoja postaje sve značajniji i aktualniji za Republiku Hrvatsku. O inovacijskoj se politici kod nas tek odnedavno više govori (Švarc, 2001, 2004), a kroz različite programe potpore (kao što su HITRA, BICRO, TEST, RAZUM) nastoji se potaknuti transfer tehnologije iz I&R sektora u gospodarstvo. Kako je riječ o mjerama inovacijske politike koje se primjenjuju tek posljednjih nekoliko godina, nezahvalno je govoriti o njihovom utjecaju na istraživački i razvojni potencijal, a s druge strane na gospodarska kretanja, iako su učinjene vrijedne studije koje pokušavaju ocijeniti doprinose dosadašnjeg provođenja inovacijske politike (Aralica, Bačić, 2005).

Međutim, usprkos dosad proklamiranim opredjeljenjima za provođenje inovacijske politike, kao i nekolicini konkretnih projekata, mišljenja smo da još uvijek ne postoji dovoljna osviještenost o nužnosti prelaska sa stare na novu koncepciju gospodarskog razvoja temeljenu na stvarnoj, istinskoj povezanosti znanosti i industrije. Inovacijska politika uključuje sve oblike javnih programa, zakonsku regulativu i administrativne mjere s ciljem potpore tehnološkog razvoja, a posebice s ciljem suradnje znanosti i industrije (Švarc, 2001).

Analiza konkurentnosti prerađivačke industrije Hrvatske nedvojbeno upućuje na potrebu razvoja inovacija i podizanje inovacijskih sposobnosti poduzeća. Za povećanje proizvodnosti prerađivačke industrije, a time i podizanje konkurentnosti gospodarstva, nužno je stvoriti uvjete difuzije inovacija, kao jednog od četiri elementa nacionalnog inovacijskog potencijala.⁹

Međutim, nerealno je očekivati da će do takvih procesa unutar prerađivačke industrije doći spontano, isključivo kao rezultat tržišnih događanja. Inovacijska sposobnost poduzeća u prerađivačkoj industriji Hrvatske ne ovisi isključivo o unutarnjim činiteljima, već i o kvaliteti njihova institucionalnog okružja. To znači da je za kvalitativne promjene u strukturi prerađivačke industrije Hrvatske nužna s jedne strane aktivna uloga nositelja ekonomske politike na svim razinama vlasti a s druge strane potražnja privatnog sektora za novim tehnološkim rješenjima i inovacijama.

Iako je riječ o horizontalnoj politici koja se odnosi na sve sektore, njeno osmišljavanje i provedba posebno je značajna s aspekta konkurentnosti prerađivačke industrije u Hrvatskoj, s obzirom na dugoročne procese deindustrijalizacije, ali i činjenici da je riječ o djelatnosti koja ima dominantan značaj u izvozu Republike Hrvatske. Važnost inovacijske politike za prerađivačku industriju nalazimo i u tome što je adekvatnim mjerama moguće potaknuti industrijska poduzeća da značajnije sudjeluju u stvaranju ponude raznih inovativnih rješenja, odnosno da preuzmu odgovornost za vlastiti tehnološki razvitak. Ovaj aspekt inovacijske politike posebno je važan ako se zna da je udio izdataka poslovnog sektora u istraživanje i razvoj značajno ispod prosjeka EU-a (0,45% BDP-a, EU – 1,3% BDP-a).¹⁰ Aktivizacija inovacijske politike u smislu međufunkcionalne povezanosti znanstvene, tehnološke i industrijske politike, omogućila bi stvaranje uvjeta za odvijanje tehnoloških promjene unutar samih industrijskih poduzeća.

Imajući na umu osnovne uzroke nedovoljne konkurentnosti prerađivačke industrije, kao i najnovija opredjeljenja Europske unije u cilju jačanja svoje industrije, za očekivati je da bi aktivna inovacijska politika i u Republici Hrvatskoj rezultirala toliko potrebnim kvalitativnim promjenama nužnim za buduće gospodarske izazove.

4. ZAKLJUČAK

U prerađivačkoj industriji Republike Hrvatske dugoročno su prisutne negativne tendencije: smanjuje se njen doprinos ukupnom outputu gospodarstva, od ukupnog gubitka radnih mjesta najviše ih je izgubljeno upravo u prerađivačkoj industriji, izvoz ne raste zadovoljavajućom dinamikom, investiciju su nedostatne za značajnije pokretanje gospodarskog ciklusa, konkurentnost prerađivačke industrije niža je u odnosu na većinu bivših socijalističkih zemalja. Takvo stanje prerađivačke industrije zahtjeva implementaciju osmišljene inovacijske politike koja bi povezujući znanstveni i gospodarski sektor rezultirala porastom inovacijske sposobnosti industrijskih poduzeća, ali i povećanjem konkurentnih sposobnosti gospodarstva Republike Hrvatske. Ova je politika i na razini Europske unije prepoznata kao ključna za podizanje konkurentnosti .

⁹ Nacionalni inovacijski potencijal, prema Radoševiću, čine sljedeći, međusobno povezani elementi: apsorpcijski kapacitet, istraživanje i razvoj, difuzija i mreže, potražnja. Vidjeti više u : Radošević, S (2003).: A two-tier or multi-tier Europe: assessing the innovation capacities of CEE countries in the enlarged EU, Centre for Study of Social and Economic Change in Europe, Working paper, No. 31, University College, London, http://www.ssees.ac.uk/publications/working_papers/wp31.pdf;

¹⁰ Podaci preuzeti prema: Aralica, Z., Bačić, K., (2005), Ocjena hrvatskog inovacijskog potencijala, Zbornik radova Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: susret izazovima pregovora, urednik Ott, K., Institut za javne financije, Zagreb, str. 127-157.

LITERATURA

- Aralica, Z., Bačić, K. (2005), Ocjena hrvatskog inovacijskog potencijala, Zbornik radova, Pridruživanje Hrvatske Europskoj uniji: ususret izazovima pregovora, urednik K. Ott, Institut za javne financije, Zagreb, str. 127 -157.
- Denona, N., Filipić, P., (1999), What Type of Industrial Policy for Countries in Transition?, in Proceedings of the 3th International Conference on Enterprise in Transition, Faculty of Split, May 1999, Split.
- Nacionalno vijeće za konkurentnost, (2005), Godišnje izvješće o konkurentnosti Hrvatske za 2004., Zagreb.
- Nacionalno vijeće za konkurentnost (2003), Razvoj inovativnosti i tehnologije, radni materijal, Zagreb.
- Nestić, D., (2000), Visoka razina cijena u Hrvatskoj – neki uzroci i posljedice, Istraživanja, 1-2, Hrvatska narodna banka, Zagreb.
- Nikić, G., (2002), Strukturne promjene u prerađivačkoj industriji Hrvatske, Ekonomski pregled, 1-2, Zagreb.
- Nikić, G., (1998), Što se događa s prerađivačkom industrijom, Privredna kretanja i ekonomska politika, 64, Zagreb.
- OECD: Main Economic Indicators, Pariz, razna godišta.
- Porter, M., (1990), The Competitive Advantage of Nations, The Free Press, New York.
- Radas, S.,(2005), Motivacijski faktori, intezitet i rezultati suradnje gospodarstva i znanosti, Privredna kretanja i ekonomska politika, 102, str. 61-80.
- Radošević, S., (2003), A two-tier or multi-tier Europe: assessing the innovation capacities of CEE countries in the enlarged EU, Centre for Study of Social and Economic Change in Europe, University College London, Working paper, no. 31,
http://www.ssees.ac.uk/publications/working_papers/wp31.pdf
- Rutkowski, J., (2003), Analiza i prijedlozi poboljšanja tržišta rada u Hrvatskoj, Financijska teorija i praksa, 27, str. 495-513.
- Švarc, J., (2001), Što je nacionalni inovacijski sustav i je li on potreban i moguć u Hrvatskoj, Ekonomski pregled, 9-19, str. 1053-1078.
- Švarc, J., (2004), Innovation policy in Croatia: the first 10 years, Proceedings of the 65th Anniversary Conference of the Institute of Economics, Zagreb, November 18-19, str. 379-402.
- Državni zavod za statistiku : *Statistički ljetopisi Hrvatske*, razna godišta.
- Vlada RH, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Ratna šteta Republike Hrvatske. Završno izvješće, Zagreb, rujan 1999.
- <http://europa.eu.int/en/record/green/gp002en.doc> (10.12.2006)
- ftp://ftp.cordis.lu/pub/innovation-policy/communication/working-paper_2000_en.pdf (10.12.2006)
- <http://trendchart.cordis.lu/scoreboards/scoreboard2004/datatables.pdf> (10.12.2006)
- http://europa.eu.int/comm/enterprise/innovation/communication/doc/innovation_comm_en.pdf (10.12.2006)
- http://www.mei.hr/Download/2004/07/05/lisabonska_strategija-za_web.doc (10.12.2006)

INOVACIJSKA POLITIKA U FUNKCIJI POVEĆANJA KONKURENTNOSTI PRERAĐIVAČKE INDUSTRIJE REPUBLIKE HRVATSKE

SAŽETAK

Brzo i učinkovito restrukturiranje industrijskog sektora, odnosno razvoj suvremenih proizvodnji i ekspanzija izvoza, pretpostavka su uspješne prilagodbe hrvatskog gospodarstva tržištu EU. U radu se analiziraju osnovne tendencije i konkurentnost prerađivačke industrije u Hrvatskoj te se identificiraju osnovni uzroci dugoročnih (negativnih) kretanja. Ukazuje se na nedostatak inovacija i inovacijske sposobnosti industrijskih poduzeća, kao jednog od čimbenika kvalitativnih promjena prerađivačke industrije. Zbog toga se predlaže implementacija inovacijske politike, u zemljama EU prepoznate kao nove horizontalne politike koja integrira elemente znanstvene, tehnološke i industrijske politike. Zaključuje se da bi razvojni pristup temeljen na principima inovacijske politike povećao ponudu i potražnju za inovacijama, te omogućio njihovu bržu difuziju, što bi u konačnici rezultiralo povećanjem konkurentskih sposobnosti prerađivačke industrije i ukupnog gospodarstva Republike Hrvatske.

Ključne riječi: prerađivačka industrija, konkurentnost, inovacijska politika, Europska Unija